

1 Verbintenissenrecht: plaatsbepaling

1.1 Inleiding

Het onderwerp van dit boek is het verbintenissenrecht. Als beginnend rechtenstudent hoeft de term verbintenissenrecht je nog niet bekend te zijn. Toch ben je in je leven al vele verbintenissen nagekomen en heb je misschien zelfs vandaag al één of meer verbintenissen laten ontstaan. In dit hoofdstuk introduceren we het verbintenissenrecht en kijken we naar de plaats die dit rechtsgebied inneemt binnen het recht. Alle onderwerpen uit het verbintenissenrecht die in dit hoofdstuk worden besproken komen in de volgende hoofdstukken nog uitgebreider aan de orde. Dit hoofdstuk geeft je een eerste overzicht, introduceert enkele van de belangrijkste begrippen uit het verbintenissenrecht en relevante begrippen uit andere rechtsgebieden. Het bereidt je daarmee voor op de stof die in de rest van het boek aan de orde komt.

Verbintenissenrecht in de praktijk

Verbintenissenrecht speelt in de rechtspraak een belangrijke rol. Zoals we in de loop van dit boek zullen zien, behoren contracten (of: *overeenkomsten*) en aansprakelijkheid voor schade tot de hoofdonderwerpen van het verbintenissenrecht. In de Nederlandse rechtspraak werken duizenden juristen dagelijks aan het opstellen en wijzigen van contracten of aan het behandelen van juridische conflicten naar aanleiding van schadeclaims van klanten of andere betrokkenen. Denk hierbij niet alleen aan juristen op rechtbanken of advocatenkantoren, maar ook aan juristen op juridische afdelingen van bedrijven en overheidsorganisaties, rechtsbijstandverzekeraars, accountantskantoren en andere juridische adviesbureaus. Het kan bij deze werkzaamheden om grote (financiële) belangen gaan. Het verbintenissenrecht speelt echter niet alleen in de zakelijke praktijk, maar ook in het dagelijks leven van privépersonen een belangrijke rol. In dit boek beginnen we zo veel mogelijk met voorbeelden die je in het dagelijks leven kunt tegenkomen. In de loop van het boek maken we ook steeds meer gebruik van voorbeelden uit de professionele praktijk.

Wat is een verbintenis?

Een verbintenis kun je omschrijven als: iets wat je volgens het recht verplicht bent om te *doen* of te *laten*. Deze verplichting tot een *doen* of *laten* noemen we een *prestatie*. We spreken alleen van verbintenissen als het gaat om een verplichting tot prestaties die 'geld waard zijn'. De vaste uitdrukking hiervoor is dat de prestatie *op geld waardeerbaar* moet zijn.

Bij een verbintenis zijn altijd minimaal twee partijen betrokken. De ene partij heeft recht op iets, waartoe de andere partij verplicht is. Verbintenissen moeten worden *nagekomen*. Dat wil zeggen dat je volgens het recht niet vrij bent om te bepalen of je wel of niet aan je verbintenis zult voldoen. Kom je de verbintenis niet na, dan ben je *aansprakelijk* voor de gevolgen.

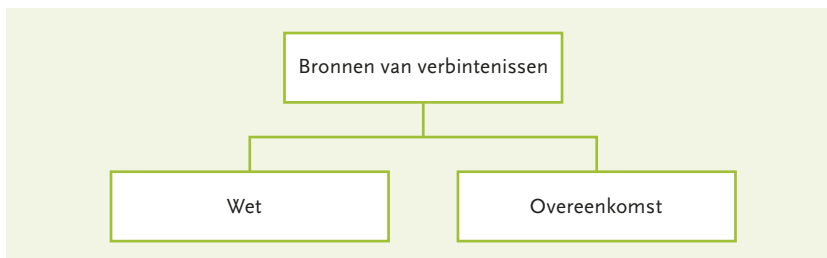
(Voorlopige) definitie verbintenis

Een verbintenis is een juridische relatie tussen twee (of meer) partijen, waarbij de ene partij verplicht is tot een op geld waardeerbare prestatie waarop de andere partij recht heeft.

Ontstaan van een verbintenis

Verbintenissen kunnen op twee manieren ontstaan: uit de *wet* of uit *overeenkomst*. In de volgende paragraaf behandelen we het ontstaan van verbintenissen uit *overeenkomst*. Hierna behandelen we de verbintenissen uit *de wet*.

12

Figuur 1.1 Bronnen van verbintenissen

1.2 Verbintenissen uit overeenkomst

Inleiding

Dagelijks ontstaan in het maatschappelijk verkeer miljoenen verbintenissen uit *overeenkomst*. Je sluit zelf *koopovereenkomsten* als je een drankje, een nieuwe trui of wat dan ook *koopt*. Als je een bijbaantje neemt, sluit je een

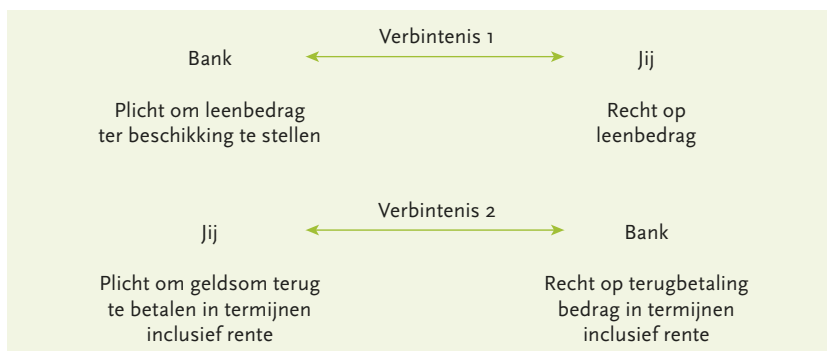
arbeidsovereenkomst. Uit deze overeenkomsten vloeien rechten en verplichtingen voort: *verbintenissen*. Als je bedenkt hoeveel overeenkomsten je zelf in je leven al hebt gesloten, zul je je eenvoudig kunnen voorstellen dat verbintenissen uit overeenkomst zeer veel voorkomen. Een verbintenis uit overeenkomst is dus eigenlijk iets heel gewoons. De verbintenissen die ontstaan *uit de wet*, waarvan we in de volgende paragrafen voorbeelden zullen geven, komen minder vaak voor, maar komen in onze maatschappij ook dagelijks voor en vervullen een belangrijke functie. We lichten hierna nader toe hoe *verbintenissen uit overeenkomst* precies ontstaan.

Afspraak

Een overeenkomst is eigenlijk niets anders dan een *afspraken* tussen twee partijen. Een overeenkomst komt tot stand door een *aanbod* en een *aanvaarding*. Uit het aanbod en de aanvaarding moet blijken dat de *wil* van de twee partijen *overeenstemt*. Er moet sprake zijn van *wilsovereenstemming*. Bij verbintenissen die *uit de wet* ontstaan is, zoals we hierna nog zullen zien, de *wil* van partijen niet van belang.

Voorbeeld

We nemen als voorbeeld de overeenkomst waarin je geld leent van een bank. Nadat deze *overeenkomst tot geldleen*, door een *aanbod* en een *aanvaarding*, tot stand is gekomen, ben je *verplicht* het geleende geld aan de bank terug te betalen, inclusief de overeengekomen rente. Gebruikelijk is dat je dit in termijnen doet. Dit zal onderdeel van de overeenkomst zijn. De bank heeft hiertegenover het *recht* op terugbetaling.

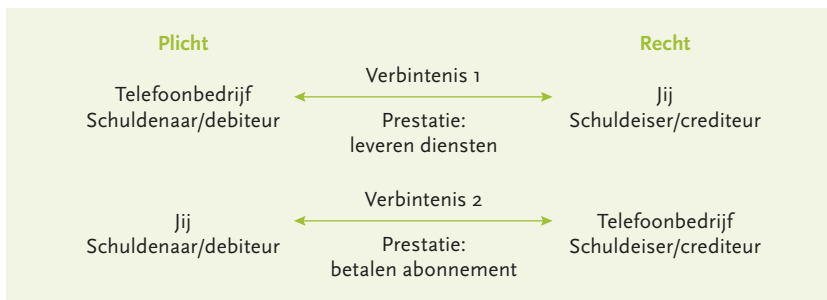
Figuur 1.2 Overeenkomst tot geldleen

Je bent in dit geval verplicht om iets te *doen*, of liever: door de overeenkomst ontstaat voor jou een *verbintenis* om een geldsom terug te betalen. Bij het sluiten van de overeenkomst ontstond echter nog een verbintenis. Voor de bank ontstond, direct nadat jullie de overeenkomst sloten, de *verplichting* om het geld aan jou te lenen. Jij had op grond hiervan *recht* op het te lenen bedrag.

Bij de meeste overeenkomsten ontstaan zo twee verbintenissen. Als een verbintenis wordt *nagekomen*, houdt zij op te bestaan. We noemen dit het *tenietgaan van een verbintenis*. In het voorbeeld betekent dit dat verbintenis 1 *tenietgaat* nadat de bank jou het volledige leenbedrag ter beschikking heeft gesteld, en dat verbintenis 2 *tenietgaat* nadat je de laatste termijn van de lening hebt voldaan.

Voorbeeld

Wanneer je een overeenkomst sluit voor een nieuwe mobiele telefoon plus abonnement, ontstaan er ook verbintenissen. Voor jou ontstaat de verbintenis maandelijks de abonnementskosten te betalen. Voor Telfort, Vodafone of welk telefoonbedrijf je ook hebt uitgekozen ontstaat de verbintenis om jou gebruik te laten maken van hun netwerk, per maand een bepaald aantal belminuten te laten gebruiken, enzovoort. Een dergelijke overeenkomst wordt doorgaans gesloten voor een bepaalde periode, bijvoorbeeld twee jaar. Hierna kan de overeenkomst worden verlengd. Als dat niet gebeurt en zowel jij als het telefoonbedrijf de verbintenissen volledig zijn nagekomen, *gaan* de verbintenissen *teniet*.

Figuur 1.3 Bron van verbintenissen 1 en 2: overeenkomst

Schuldeiser en schuldenaar

In figuur 1.3 noemen we de verplichtingen van het telefoonbedrijf en van jou: de *prestaties*. De prestatie is het *object* van de verbintenis. Jij en het telefoonbe-

drijf zijn *rechtssubjecten*: dragers van rechten en plichten. Je ziet in het schema dat de partij die recht heeft op een prestatie de *schuldeiser* (of *crediteur*) wordt genoemd. De partij die de prestatie moet verrichten is de *schuldenaar* (of *debiteur*). Bij de hiervoor omschreven overeenkomst ontstonden twee verbintenissen. Bij de verbintenis die als *object* de *prestatie* heeft die het telefoonbedrijf moet verrichten, ben je de *schuldeiser*. Bij de verbintenis die als object de *prestatie* heeft die je zelf moet verrichten, ben je de *schuldenaar*. Door het sluiten van één overeenkomst kun je dus zowel *schuldeiser* als *schuldenaar* worden, voor verschillende verbintenissen.

Tekortkoming in de nakoming

Verbintenissen worden meestal zonder problemen door de partijen *nagekomen*, maar niet altijd. Als jij, of het telefoonbedrijf, de verbintenis niet goed zou *nakomen*, noemen we dit *wanprestatie*. Dit zou betekenen dat jij, geheel of gedeeltelijk, nalaat de abonnementskosten te betalen, of dat het telefoonbedrijf, geheel of gedeeltelijk, nalaat de overeengekomen diensten te leveren. *Wanprestatie* is een *tekortkoming in de nakoming* van een verbintenis. Een belangrijk onderdeel van het verbintenissenrecht is wat er kan gebeuren bij een *tekortkoming in de nakoming*. Het verbintenissenrecht regelt wie er *aansprakelijk* is voor de schade die jij, of het telefoonbedrijf, lijdt door een *tekortkoming in de nakoming*.

Nakoming in de praktijk

Nakoming kan eenvoudige *prestaties* betreffen en kan in korte tijd worden afgewikkeld. Er ontstaan bijvoorbeeld twee verbintenissen als je op school voor € 0,50 een kopje koffie koopt. Juridisch beschouwd doet het bedrijf dat de koffieautomaat levert jou – door het vermelden van de prijs na het klikken op je gewenste drankje – een *aanbod*, dat jij door middel van het aanbieden van je bankpas, telefoon of *wearable* aanvaardt en direct ook betaalt. Er zijn hier dus twee verbintenissen ontstaan (om te betalen en om koffie te leveren), waarvan de een direct met de aanvaarding ook wordt *nagekomen* (door een contactloze betaling) en de ander na enkele seconden pruttelen, als het apparaat het tenminste naar behoren doet. De nakoming is in dit voorbeeld eenvoudig en wordt in korte tijd afgewikkeld. Ook als je een arbeidsovereenkomst of huurovereenkomst sluit, ontstaan er echter verbintenissen. Bij een arbeidsovereenkomst ontstaat voor de werkgever de verplichting om loon te betalen en voor de werknemer de verplichting om arbeid te verrichten. Daartegenover staan de rechten op het loon en het gebruikmaken van de arbeid. Bij een huurovereenkomst ontstaat voor de huurder de verplichting om huur te betalen en voor de verhuurder de verplichting om het gehuurde object ter beschik-

king van de huurder te stellen. Hiertegenover staan het recht op de huurpenningen en het recht op het gebruik van de woning. Het *arbeidsrecht* en het *huurrecht* kun je dan ook zien als afsplitsingen van het verbintenissenrecht. De nakoming betreft bij dergelijke overeenkomsten ingewikkelder *prestaties* en de overeenkomst kan jarenlang blijven bestaan. De prestaties die op grond van een verbintenis moeten worden verricht, kunnen in de praktijk dus variëren van zeer eenvoudig tot zeer complex. De *nakoming* kan daarmee eveneens eenvoudig of – zeer – complex zijn.

Doen en laten

In de voorbeelden hiervoor ontstonden er steeds verplichtingen om iets te *doen*: het leenbedrag terugbetalen, de abonnementskosten betalen, de koffie leveren, de arbeid verrichten, enzovoort. Met deze voorbeelden hebben we de meest voorkomende vormen van prestaties om te *doen* beschreven: *betaling van een geldsom* (de abonnementskosten), *levering van een goed* (het bekertje koffie) of *het verrichten van een dienst* (de diensten die het telefoonbedrijf levert). Een prestatie kan ook bestaan uit een combinatie van deze vormen. Bij de reparatie van je fiets, bijvoorbeeld, zal de fietsenmaker arbeid verrichten (een *dienst*), maar daarnaast vaak ook onderdelen vervangen (bijvoorbeeld een wiel) om de fiets weer in werkende staat terug te brengen. Het vervangen van het wiel is het *leveren van een goed*.

16

Nalaten

Een verbintenis kan ook een verplichting inhouden om iets te *laten*. De *prestatie* bestaat dan niet uit een *doen*, maar uit een *nalaten*. Bij arbeidsovereenkomsten wordt regelmatig een zogeheten *concurrentiebeding* gesloten. Dit houdt in dat je na je dienstverband niet, gedurende een bepaalde periode, bij een concurrerend bedrijf mag gaan werken. Dit nieuwe bedrijf zou dan immers kunnen profiteren van jouw kennis van de bedrijfsgeheimen van je oude werkgever. In dat geval ben je, na beëindiging van je dienstverband, verplicht om iets te *laten* (er ontstaat een verbintenis om niet in dienst te treden bij de concurrent). Er worden in het *arbeidsrecht* overigens wel grenzen gesteld aan concurrentiebedingen. Je mogelijkheden als werknemer mogen door een concurrentiebeding niet te veel worden beperkt.

Samenvattend:

1. Overeenkomsten ontstaan door een *aanbod* en een *aanvaarding* die op elkaar aansluiten. Uit het aanbod en de aanvaarding blijkt dat partijen

willen dat er verbintenissen ontstaan. Er moet sprake zijn van *wilsovereenstemming*.

2. Bij een verbintenis zijn altijd ten minste twee partijen betrokken. De betrokken partijen zijn *rechtssubjecten*: dragers van rechten en plichten.
3. De ene partij heeft recht op een *prestatie*, waar de andere partij toe verplicht is. De partij die een prestatie moet verrichten, is de *schuldenaar* (of *debiteur*). De partij die recht heeft op de prestatie is de *schuldeiser* (of *crediteur*).¹
4. De prestatie is het *object* van de verbintenis en kan bestaan uit een *doen* of een *nalaten*.
5. Prestaties om iets te *doen* kunnen bestaan uit: betaling van een geldsom, levering van een goed of het verrichten van een dienst, of een combinatie hiervan.

Oefenvraag 1.1

Merel biedt haar fiets te koop aan voor € 300. Farida wil er echter maar € 150 voor betalen.

- Komt er een overeenkomst tot stand tussen Merel en Farida?

Oefenvraag 1.2

De heer Van der Meer koopt op 1 juli 2021 een keuken bij de Keukenkampioen. De koopprijs wordt vastgesteld op € 12.000, te betalen op 1 augustus 2021. De keuken zal door de Keukenkampioen worden geleverd en geïnstalleerd op 1 september 2021.

- Teken een schema zoals we hiervoor bij de overeenkomsten tussen jou en de bank en het telefoonbedrijf hebben gedaan. Wat zijn de objecten van de verbintenissen die door deze koopovereenkomst zijn ontstaan?

1.3 Verbintenissen uit de wet: onrechtmatige daad

Verbintenissen kunnen ontstaan *uit overeenkomst*. Voor de totstandkoming van een overeenkomst is *wilsovereenstemming* vereist. Een overeenkomst is, als gezegd, eigenlijk niets anders dan een afspraak. Voor een afspraak is van belang dat partijen ‘het eens zijn’. Beide partijen moeten *willen* dat ze een plicht op zich nemen waar, in de meeste gevallen, tegelijkertijd een *recht* tegenover staat. Hun *wil* moet *overeenstemmen*. Verbintenissen ontstaan echter niet alleen in gevallen waarin er sprake is van een *afspraak*. De belangrijkste bron van verbintenissen – na overeenkomsten – is de *onrechtmatige daad*.